

МАРИЈА Р. КУЗМАНОВИЋ¹

ТАМАРА М. ДОБРИЋ²

Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици, Филозофски факултет
Катедра за педагогију

УЛОГА НАСТАВНИКА У СУЗБИЈАЊУ НАСИЛНИЧКОГ ПОНАШАЊА УЧЕНИКА У ОСНОВНОЈ ШКОЛИ

Сажетак

Насиље је проблем који је све више присутан у нашим школама, а улога наставника види се као једна од најважнијих у његовом сузбијању. У раду се испитује на који начин наставници утичу на сузбијање насилничког понашања ученика у основној школи. Циљ истраживања је да на основу савремене методологије педагошких истраживања дођемо до сазнања о стварном стању улоге наставника у сузбијању насилничког понашања међу ученицима основне школе, као и унапређивање процеса васпитања и образовања у спречавању таквог облика понашања. Истраживање је обухватило ученике оба пола седмог и осмог разреда основних школа Косовскомитровачког округа. Анкетирано је 143 ученика и 107 наставника. У истраживању су коришћени: Анкетни упитник (скала процене) за ученике и анкетни упитник за наставнике. Подаци су обрађени у статистичком софтверу SPSS for Windows (Верзија 16). Добијени резултати показали су да и ученици и наставници уочавају показатеље на основу којих неки ученик спада у категорију насилног и да су наставници спремни да сарађују са ученицима у решавању проблема насилничког понашања. Најчешће се за помоћ обраћају педагогу и психологу, а и сарадњу са директором школе виде као једну од могућности да превенирају насиље код ученика.

Кључне речи: школа, насилничко понашање, улога наставника, ученици основне школе, спречавање насиља

1 marija_kuzmanovic@yahoo.com

2 tamar93dobric@gmail.com

УВОД

Насилничко понашање ученика је феномен који је, нажалост, све присутнији у нашим школама. Као такав, захтева стално, систематско истраживање како би се васпитно-образовни рад са таквим ученицима унапредио и такво понашање спречило. Деца у школи често бивају изложена неком виду насилничког понашања од стране својих другара и вршњака. Нажалост, због своје све учесталије појаве и актуелности, о овом проблему, начину његовог испољавања и превладавања, данас говоре готово сви. Насилничко понашање није само проблем код нас, у нашим школама, већ се о њему говори и у целом свету, у развијеним и неразвијеним земљама, у градским, приградским и сеоским срединама. Не постоји правило да се овај облик понашања јавља код старијих ученика у средњим школама, јер смо сведоци тога да и ученици основних школа неретко бивају изложени насилничком понашању, било као жртве, било као насилници. Медији нас свакодневно извештавају о све чешћим облицима насилничког понашања, које постаје све бруталније, јер ученици често управо тај начин виде као једини могући за решавање одређених несугласица и проблема. Често се и постављају питања зашто су деца толико насилна и зашто се насилно понашање у толикој мери јавља у школама. Одговори који се покушавају дати су различити, иду од тога да су управо медији ти који највише пласирају деци програме таквог карактера да су деца више постала „имуна“ на насиље, не дотиче их то што се дешава у њиховој околини, до тога да је оно постало саставни део њиховог свакодневног живота. Решавање ситуација које најчешће доводе до насилничког понашања захтева примену различитих приступа и метода како самој насилној ситуацији тако и њеним учесницима, како би се оно успешно сузбило и не би довело до нових сукоба. Улога наставника се види и оцењује као једна од главних у сузбијању таквог облика понашања ученика. Дешава се да наставници не реагују на адекватан начин зато што не знају како правилно да реше и превазиђу проблем, па решење такве ситуације често резултира супротним ефектом. У овом раду, намера аутора је да прикаже на који начин наставници решавају проблем насилничког понашања код ученика основне школе, да ли су ученици уопште отворени за сарадњу у оваквим ситуацијама, као и то, кога наставници виде као „савезнике“, који им могу помоћи да превазиђу овај проблем када се са њим суоче.

ОДРЕЂЕЊЕ НАСИЉА

Дефиниције насиља и насилничког понашања су различите. Наши аутори (Popadić, Plut, 2007) насиље дефинишу као неоправдано наношење штете другоме. Са друге стране, према истраживању и дефинисању Попадића, Плут и Павловића насиље је оно понашање које испуњава три критеријума: 1) „понашање које доводи до психичког и физичког повређивања“; 2) „намера понашања је да се друга особа повреди“; 3) „повређивање је неоправдано“ (Pavlović, Plut, Popadić, 2014, str. 24–25). „Највећи допринос истраживању проблема насиља дао је Олвеус, који насилништво дефинише као агресивно понашање у којем актер или насилник користи своје тело или неки предмет (укључујући и оружје) да би нанео повреду или непријатност другој особи“ (Olweus, 1993, према Динић, Соколовска, Миловановић, Ољача, 2014, стр. 400). Гашић-Павишић (2004) у свом истраживању које је спровела са циљем превенције насилничког понашања код ученика, наводи да је школско насиље најчешће резултат одређених промена које се дешавају у друштву, а које су повезане са политичким, социјалним, образовним структурама које одређују једно друштво. Према њеном мишљењу школа не може да утиче на решавање економских и друштвених проблема, али може да утиче на развијање свести код младих људи о штетности насиља и да се том проблему супротстави (Гашић-Павишић, 2004, стр. 169). Понашање којим се може нанети штета другој особи – ученику, када говоримо о школском насиљу, може бити различито, али најчешће су то видови вербалног и физичког насиља. Иако су то најчешћи облици насилничког понашања и многа друга понашања се могу окарактерисати као насилна. То су најчешће емоционално-психолошко насиље, социјално насиље, сексуално насиље, сајбер насиље (насиље новим технологијама) (Žunić-Cicvarić, Cicvarić, 2009, str.5). Има и случајева да деца која се понашају насилно не схватају такав облик понашања као лош. Разлози за то су различити. Деца бивају подстакнута од стране својих пријатеља да се тако понашају, или пак опонашају своје родитеље, старију браћу и сестре, уколико су расли у таквој породици. Управо су то она деца са којом највише треба радити на превенцији и сузбијању таквог облика понашања, како не би постали насилници, али неретко и жртве насиља. „Колико је озбиљна појава насиља међу дјецом говори чињеница да оно оставља последице, како за дјецу која су жртве насиља, тако и на ону која врше насиље, али и на ону дјецу која то насиље посматрају“ (Zečević, 2010, str. 7). Исти аутор наводи и да деца врло често не пријављују насиље, и да родитељи, уколико нема видљивих знакова, повреда на телу и не знају да њихово је њихово

дете изложено насилничком понашању. „Насиље у школи је посматрано као феномен који се може разумети тек сагледавањем утицаја који долазе из самог школског контекста, али и ваншколског контекста...“ (Bronfenbrenner, 1979, према Марковић, Трифуновић, 2017, стр. 66). Јаношевић и Петровић (Јаношевић, Петровић, 2015) наводе да насилно понашање треба посматрати као важан део спектра интерперсоналне интеракције, и с обзиром на социјализаторску функцију школе његово изучавање и спречавање намеће се као најважнији циљ. Већина ученика има жељу и може да се противи насиљу, али често су сами у томе, недостаје им храбрости и правих начина који су им потребни да би интервенисали, а поготову када сматрају да ће у том покушају бити сами и неће наићи на подршку другара, наставника, или било ког другог актера васпитно-образовног процеса (Марковић, 2001, стр. 241–242).

УЛОГА НАСТАВНИКА У РЕШАВАЊУ ПРОБЛЕМА НАСИЛНИЧКОГ ПОНАШАЊА

Позив наставника сматра се једним од најстаријих позива. Од наставника, његове образовности, тј. стручне оспособљености, зависи да ли ће стечена знања успети да пренесе у пракси, остварујући радну атмосферу и дисциплину на часу (Цаферовић, 2013, стр.82). Улога наставника је да организује добру наставу, јер сама „настава представља процес у коме заједнички и активно учествују наставници и ученици чији је основни циљ усвајање одговарајућих наставних садржаја, односно стицање знања и развијање способности код ученика“ (Круљ, Арсић, 2013, стр. 260). Наставници су ти којима родитељи и друштво поверавају оно што им је најдрагоценије, а то су деца, те они могу са пуним правом да се мешају у смер њиховог развоја и правилног одрастања (Ђорђевић, Трнавац, 2005, стр. 141). Многи наставници не знају шта треба да раде када им дође ученик који има проблем и који је склон да размирице и несугласице решава насиљем. „Неки не желе да се мешају својим саветима. Неки су збуњени и не знају да ли саветовање улази у опис радног места. Неки верују да бављење проблемима ученика није у вези са сврхом образовања...“ (Гордон, 2003, стр. 33). Велики проблем у решавању насилничког понашања ученика, наставницима представља неспособност да адекватно реагују у таквим ситуацијама, зато што нису довољно обучени да такав проблем реше. Често се дешава и да сами ученици не виде наставнике као савезнике и не желе да им се обрате за помоћ, ако су жртве насиља или са друге стране да пријаве насиље када су сведоци истом. Попадих (2009) наводи да наставник као и родитељи на неки начин представљају

модел понашања својим ученицима. Насилан модел понашања који наставник и сам користи у својој настави може се пренети на ученика чак и ако га користи само да би завео ред и дисциплину у свом одељењу. „Наставници су сами склони да користе насиље у комуникацији са ученицима, најчешће да би на тај начин коришћењем силе, по чему су у предности у односу на ученике, наметнули своја правила, посебно у конфликтним ситуацијама“ (Popadić, 2009, str. 174). Исти аутор, такође, наводи да наставник начином на који руководи одељењем ставља до знања шта очекује од својих ученика како у интелектуалном тако и у социјалном смислу. Интервенција наставника у проблемским ситуацијама показује ученику колико је атмосфера усмерена на конструктивне социјалне односе (Исто). Шкутор и Бабић (2016) у свом истраживању наводе да ће наставници за озбиљно, агресивније понашање које ученик испољава означити као штетније и погубније за жртву, док ће оно мање озбиљно сматрати као лакше и да ће њиме жртве бити мање повређене. Да би наставник решио проблем изазван насиљем, требало би да приђе са тачке конструктивизма, компромиса, кооперације, подстичући на тај начин ученике да самостално дођу до решења проблема кроз јасно изражавање потреба и емоција сваког учесника у сукобу. Џаферовић (2013) наводи да ће наставници који су добро едуковани и оспособљени боље реаговати у ситуацији када дође до насиља. Такође, сматра и да су учитељи у предности у односу на предметне наставнике, јер су са ученицима у свакодневном контакту, за разлику од наставника који су са ученицима само одређеним данима када им предају садржаје из одређених предмета. Наставник мора код ученика подстицати сарадњу, развијати емпатију и спознају да се решење насилне ситуације може наћи компромисом и договором. Рад и васпитавање у духу толеранције, разумевања и прихватања, смањује стопу појаве насиља код ученика и развија код њих потребу за поштовањем потреба и жеља других. Морају настојати да поштују и уважавају, довољно упознају своје ученике што може бити један од фактора превентивног деловања на појаву насиља (Поповић, 2014.стр.76). Један од начина да реши проблем који је настао насиљем може бити и да се наставник постави као „посредник“ у сукобу, тј. да буде неутралан, саслуша обе стране, али да не износи своје ставове и могућа решења, већ да пусти ученике да до њега сами, разговором дођу. „Наставници као помагачи, саветници и модератори омогућавају одговарајуће учење свим ученицима, тиме што моделирају брејнсторминге и дискусије, воде радионице, помажу при налажењу решења у радним групама и тимовима за пројекте и примењују методе оријентисане на делање“ (Андевски, 2011, стр. 455). Наставник мора имати довољно „педагошког

такта“ у раду са ученицима, како би на најбољи начин могао да делује и реагује у одређеним ситуацијама. „Тактично деловање је тренутна и непосредна укљученост у ситуацију у којој наставник мора одмах и тренутно да одговори као комплетна и цела личност на неочекиване и непредвидљиве елементе те ситуације“ (Живковић, 2008, стр. 144).

МЕТОДОЛОГИЈА

Предмет овог рада је теоријско истраживање, компаративно-критичко и емпиријско-неекспериментално проучавање и анализа улоге наставника у сузбијању насилног понашања ученика у основној школи. Циљ овог истраживања био је усмерен на то да се на основу мишљења и ставова наставника и ученика сагледају и анализирају најважнији задаци и обавезе наставника у спречавању насилног понашања ученика.

У складу са предметом и циљем постављени су следећи задаци:

- 1) испитати ставове наставника по којим показатељима они препознају да неки ученик спада у категорију насилног и каква је њихова улога у васпитно-образовном раду са таквим ученицима;
- 2) утврдити на које тешкоће наставник најчешће наилази у превенцији насилничког понашања код ученика и у раду са ученицима који показују насилничко понашање;
- 3) утврдити ниво и квалитет сарадње наставника са стручним сарадницима (педагог, психолог) у решавању проблема са ученицима који показују насилничко понашање;
- 4) утврдити ниво и квалитет сарадње наставника са директором школе у решавању проблема са ученицима који показују насилничко понашање;
- 5) испитати ставове ученика о спремности за сарадњу са наставником у решавању проблема насилничког понашања ученика.

Постављене су и следеће хипотезе:

Основна хипотеза: Поред тога што је програмским основама рада школе јасно дефинисана улога наставника уз опис више показатеља који се односе на сузбијање насилничког понашања ученика основне школе и прилагођавање процеса васпитања и образовања ученицима који испољавају такав вид понашања и поред значајног напретка, евидентно је да у пракси наставници у недовољној мери учествују у реализацији активности које значајније могу да допринесу превенцији и сузбијању насилног понашања ученика у школи.

Посебне хипотезе:

- 1) претпостављамо да наставници уочавају показатеље на основу којих неки ученик спада у категорију насилног, али и да је њихов допринос у васпитно-образовном раду са таквим ученицима недовољан;
- 2) претпостављамо да већина наставника наилази на многе потешкоће у превенцији и раду са ученицима који показују насилничко понашање;
- 3) претпостављамо да већина наставника сматра да сарађује у довољној мери са стручним сарадницима (педагог, психолог) у решавању проблема са ученицима који показују насилничко понашање;
- 4) претпостављамо да већина наставника сматра да не сарађује у довољној мери са директором школе у решавању проблема са ученицима који показују насилничко понашање;
- 5) претпостављамо да већина ученика није спремно и отворено за сарадњу са наставницима у решавању проблема насилничког понашања ученика.

У раду су примењене дескриптивно-аналитичка метода и техника анкетања. За потребе овог истраживања конструисани су посебни инструменти – Упитник за наставнике у коме смо прикупљали податке од њих о чињеницама које се односе на њихову улогу у идентификацији, превазилажењу и проблемима са којима се срећу у васпитно-образовном раду са ученицима који испољавају насилничко понашање и скалу процене (петостепена скала процене Линкертовог типа помоћу које су ученици изражавали степен слагања или неслагања са предложеним тврдњама).

Истраживање је реализовано маја 2017. године у основним школама „Стана Бачанин“ у Лешку, „Вук Караџић“ у Сочаници, „Лепосавић“ у Лепосавићу и „Свети Сава“ у Косовској Митровици. Узорак чини 143 ученика седмог и осмог разреда основне школе и 107 наставника. Испитаницима су објашњене суштина, сврха и значај овог истраживања, као и начин на који ће дати одговоре у анкети и изражавати степен слагања или неслагања са тврдњама у скали.

За обраду података коришћен је софтвер за статистичку обраду података (СПСС) а од статистичких поступака коришћени су дескриптивна статистика (фреквенције и проценти) и Пирсонов (Pearson) hi-квадрат тест (χ^2) за тестирање хипотеза о значајности разлика.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

Насиље у школама је све учесталији случај, а улога наставника види се као једна од најважнијих у његовом сузбијању. Добијеним резултатима у нашем истраживању закључили смо да наставници уочавају показатеље на основу којих неки ученик спада у категорију насилног, као и да је њихов допринос у раду са таквим ученицима довољан. То детаљније можемо видети у Табелама 1 и 2. Увидом у ове резултате из Табеле 1. долазимо до закључка да чак 83 наставника од укупног броја испитаника правилно дефинише самог насилног ученика (да је то понашање коме је циљ да се неко повреди физички или психички), што сведочи о томе да уочавају валидне показатеље постојања насилништва код ученика и то физичко и психичко насиље као најчешће, а резултати из Табеле 2. говоре нам да највећи број испитаних наставника разговор са ученицима види као начин и њихов допринос у спречавању насиља међу ученицима. Попадић (2009) у свом истраживању наводи резултате истраживања Стивенсона и Смита (Stefenson, Smith 1989, према Popadić, 2009) који истичу да 25% учитеља верује да је некада најбоље игнорисати проблем, што се не поклапа са резултатима добијеним нашим истраживањем.

ПОКАЗАТЕЉИ ТОГА ДА ЈЕ ДЕТЕ НАСИЛНИК	БРОЈ НАСТАВНИКА
Понашање које карактерише контакт и комуникацију са другим људима силом	17
Понашање коме је циљ да се неко повреди (физички или психички)	83
Равнодушно понашање ученика једно према другом	3

Табела 1: Одговори наставника за препознавање показатеља насиља; Teacher response to identify violence indicators

ЊИХОВ ДОПРИНОС У ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОМ РАДУ СА ТАКВИМ УЧЕНИЦИМА	БРОЈ НАСТАВНИКА
Разговор са учеником који показује насилно понашање	92
Не реагујете у таквим ситуацијама	3
Разговор са колегама и покушај мирног решавања такве ситуације	33

Табела 2: Одговори наставника за њихов допринос у спречавању насиља; Teachers' responses to their contribution to preventing violence

Када говоримо о тешкоћама на које наставници наилазе у раду са ученицима који показују насилничко понашање пошли смо од претпоставке да наилазе на многе потешкоће у раду са таквим ученицима, међутим, резултати које смо добили показују, нам да наставници успешно решавају проблеме насиља и да не наилазе ни на какве препреке. То се може закључити увидим у резултате у Табели 4, где се чак 87 наставника изјаснило да не наилази на потешкоће у превенцији и раду са насилним ученицима, док је њих 19 одговорило да наилази на одређене потешкоће.

ПОКАЗАТЕЉ	VREDNOST NI-KVADRATA (χ^2)	DF	P
Потешкоће наставника	43,623	1	0,000

Табела 3: Вредности Ни квадрат теста за проверу значајности разлике које се односе на препреке на које наставник наилази; The values of the (χ^2) test to check the significance of the difference related to the barriers that the teacher encounters

НАИЛАЗИМ НА ПОТЕШКОЋЕ У ПРЕВЕНЦИЈИ И РАДУ СА НАСИЛНИМ УЧЕНИЦИМА	БРОЈ НАСТАВНИКА
Да	19
Не	87

Табела 4: Одговори наставника у вези са тешкоћама и превенцији у раду са насилним ученицима; Teachers' responses to difficulties and prevention in dealing with violent students

Када до насиља дође, наставници се најчешће за помоћ обраћају стручним сарадницима. Истраживањем смо дошли до закључка да се већина наставника за помоћ обраћа психологу, па тек онда педагогу, што се може видети у Табели 5., где 67 наставника у случају насиља сарађује са психологом, а 54 са педагогом.

КОМЕ СЕ ОБРАЋА ПРИЛИКОМ УТВРЂИВАЊА ПОСТОЈАЊА НАСИЉА	БРОЈ НАСТАВНИКА
Сарађује са педагогом	54
Сарађује са психологом	67

Табела 5: Одговори наставника на питање коме се најчешће обраћа за помоћ када дође до насиља; The teacher's answer to the question most often addressed for help when violence occurs

Што се тиче питања сарадње наставника са директором школе по питању превазилажења проблема насилничког понашања, пошли смо од претпоставке да наставници не сарађују у довољној мери са директором како би решили проблем насиља међу ученицима основне школе. Добијени резултати не потврђују ову нашу претпоставку, јер се највећи број испитаника који је био обухваћен овим истраживањем изјаснио да остварује сарадњу са директором када се ради о решавању проблема насиља код ученика. Из дате табеле можемо видети да је чак 94 наставника на питање да ли сарађује са директором одговорило потврдно, а само њих 12 је одговорило да се за помоћ не обраћа директорима.

ДА ЛИ САРАЂУЈЕТЕ СА ДИРЕКТОРОМ У РЕШАВАЊУ ПРОБЛЕМА НАСИЛНИЧКОГ ПОНАШАЊА	БРОЈ НАСТАВНИКА
Да	94
Не	12

Табела 6: Одговори наставника о сарадњи са директором школе о превенцији и сузбијању насилничког понашања; Teacher's response to co-operation with the school director on prevention and suppression of violent behavior

Сарадња ученика и наставника по питању решавања проблема насилничког понашања је различита. У прилог томе говори истраживање које су спровели Плут, Попадић и Павловић (2014) где наводе да сарадња ученика са наставницима зависи од степена угрожености којој су изложени, што су били угроженији то су се више обраћали за помоћ наставнику, чак њих 78,9%. У истом истраживању које су ови аутори спровели, резултати показују да са угроженошћу деце повећава се њихова перцепција о неспремности наставника да им помогну, а и ако им помажу њихова помоћ нема ефекта. У најугроженијој групи ученика чак њих 31% навело је да наставници нису ништа предузели како би им пружили помоћ, 42% ученика кажу да су наставници покушали да им помогну, али без много успеха, док је њих 27% навело да су наставници успели да им помогну (Popadić, Plut, Pavlović 2014, str. 121). Ово се донекле подудара и са резултатима нашег истраживања који говоре да ученици нису спремни и нису отворени за сарадњу са наставницима када је реч о насилном понашању. То можемо закључити на основу добијених резултата, где је већина ученика, њих 56, на ставку која се односи на то да ли насилан ученик сарађује са наставником у решавању проблема насилничког понашања определило за тврдњу углавном није тачно, што се може видети у Табели 8.

ПОКАЗАТЕЉ	VREDNOST NI-KVADRATA (χ^2)	DF	P
Сарадња са наставницима	57,225	4	0,000

Табела 7: Вредности Ни квадрат теста о значајности разлика која се односи на сарадњу ученика и наставника; Values (χ^2) test on the significance of the difference that relates to the sarongs of students and teacher

ДОВОЉНА САРАДЊА СА НАСТАВНИКОМ (ПИТАЊЕ 7 У ПРВОМ ДЕЛУ ТЕСТА)	БРОЈ УЧЕНИКА
Сасвим тачно	1
Углавном тачно	24
Делимично тачно	24
Углавном није тачно	56
Уопште није тачно	37

Табела 8: Одговори ученика у вези сарадње са наставницима у превенцији и сузбијању насиља; Answers of students regarding cooperation with teachers in prevention and suppression of violence

Ово се такође и подудара са резултатима који су објављени у истраживању „Школа без насиља“ (Popadić, 2009, str. 176), у ком се наводи да се 55% деце која су била жртве насиља није обратило наставницима за помоћ, а од оних који су се обратили, половина је истакла да су им наставници помогли (47%), трећина испитаника (35%) се изјаснило да су наставници покушали да помогну, али без успеха, док је 18% навело да наставници нису ништа предузели. Разлоге за овакве резултате можемо тражити можда у недовољној стручности, способности наставника да помогну, или пак са друге стране у неповерењу од стране ученика због односа који наставници имају са њима, строги, ауторитаран став. То како наставници перципирају насиље као проблем и колики је степен њихове емпатије према ученицима представља један од најважнијих услова како и колико ће они бити спремни да се ангажују у превенцији и решавању проблема насилничког понашања. „Наставницима (бар неким) је потребна подршка, пре свега у препознавању различитих облика насиља, а потом и у јачању капацитета да помогну својим ученицима“ (Плут, Попадић, 2007, стр. 362).

Закључна разматрања

Насилничко понашање у школама представља актуелан проблем који треба активно и континуирано решавати. У процесе његове превенције и сузбијања потребно је укључити све актере васпитно-образовног процеса, али и целокупно друштво које мора радити на унапређивању рада са таквим ученицима. Проучавајући и анализирајући улогу наставника у сузбијању насилничког понашања ученика у основној школи, што је био главни проблем на који је усмерена наша пажња током израде овог рада, настојали смо да утврдимо стварно стање у домену улоге наставника у сузбијању, идентификацији и унапређивању васпитно-образовног рада са ученицима који показују насилничко понашање у педагошкој теорији. У ту сврху смо и испитивали ставове ученика и наставника о улози наставника у идентификацији и унапређивању васпитно-образовног рада са насилним ученицима. Резултати добијени у процесу истраживања, али и сазнања до којих смо дошли компаративном анализом бројних радова (теоријских и емпиријских) наводе нас на закључак да сузбијање насилничког понашања ученика у великој мери зависи од ефикасног деловања наставника и да управо он може много тога да уради када је у питању унапређивање васпитно-образовног рада са том групом ученика. Притом не мислимо само на његов ангажман у раду са насилним ученицима, него и на организовање и реализовање активности са колегама, педагошко психолошком службом, али и осталим субјектима, како би се повећала ефикасност укупног рада са овом категоријом ученика. У прилог томе и говоре резултати које смо добили, где се највећи број наставника изјаснио да сарађује са педогом, психологом или директором школе када дође до насиља. Он треба да креира стратегије које сузбијају насиље међу ученицима, утиче на успостављање поверења, радо прихвата нове идеје. Да би се унапредила улога наставника у сузбијању насилничког понашања ученика сагласни смо у томе да је неопходно креирати такву педагошку климу и ситуације у којима ће насилан ученик моћи да се поверава наставнику, да у њему види савезника и некога ко му може помоћи, што овим нашим истраживањем нисмо потврдили, јер се већина ученика изјаснила да се за помоћ, када дође до насиља, не обраћа наставнику. Сматрамо да се то може променити и постићи у активној школи која утиче на развој личности сваког детета, а самим тим и пружање помоћи сваком детету које има проблем. Према томе, садржаји наставног рада, облици и методе, начин рада наставника са свом децом, а поготову са децом која показују насилничко понашање, најзначајнији су услов за сузбијање насиља.

Литература

- Андевски, М. (2011). Конструктивистички оквири дидактике односа. *Педагошка стварносћ*, 5–6, 448–463.
- Гашић Павишић, С. (2004). Мере и програми за превенцију насиља у школи. *Зборник Института за педагошка истраживања*, 36, 168–188.
- Гордон, Т. (2003). *Како бити усјешан наставник*. Београд: Креативни центар.
- Динић, Б., Соколовска, В., Миловановић, И., Ољача, М. (2014). Облици и чиниоци школског насилништва и виктимизације. *Зборник институтуа за педагошка истраживања*, 46 (2), 399–424. doi 10.2298/ZIP1402399
- Живковић, П. (2008). *Самовредновање и педагошки такав наставника*. Јагодина: Каирос.
- Џунић-Сиварић, Ј., Сиварић, Р. (2009). *Насилје у школи*. Ужице: Ужички центар за права де-тета.
- Зећевић, И. (2010). *Приручник, програм превенције вршњачког насиља у школама*. Банја Лука: Филозофски факултет.
- Јаношевић, М., Петровић, В. (2015). Социјални статус и насилно понашање ученика основне школе – ефекти на академско постигнуће. *Применјена психологија*, 8 (2), 147–165.
- Круљ, Р., Арсић, З. (2013). Избор и корелација наставних метода у функцији поспешивања квалитета васпитно-образовног рада. У: Р. Николић (ур.), *Настава и учење-квалитет васпитно-образовног процеса* (253–264). Ужице: Учитељски факултет.
- Марковић, Ж., Трифуновић, В. (2017). Полне разлике и насиље међу ученицима. *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини*, 47 (1), 63–82. doi 10.5937/ZRFFP47-12473
- Marković, M. (2014). Učenci kao akteri u prevenciji vršnjačkog nasilja u školi. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 13 (2), 237–253. doi: 10.5937/specedreh13-6396
- Popadić, D. (2009). *Nasilje u školama*. Beograd: Institut za psihologiju, UNICEF.
- Popadić, D., Plut, D. (2007). Nasilje u osnovnim školama u Srbiji – oblici i učestalost. *Psihologija*, 40 (2), 309–328.
- Плут Д., Попадић, Д. (2007). Реаговање деце и одраслих на школско насиље. *Зборник институтуа за педагошка истраживања*, 39 (2), 347–366. doi:10.2298/ZIP10702347P
- Popadić, D., Plut, D., Pavlović, Z. (2014). *Nasilje u školama Srbije-analiza stanja od 2006–2013. godine*. Beograd: Institut za psihologiju, UNICEF.
- Поповић, Д. (2014). Превенција вршњачког насиља у школском систему. *Иновације у настави*, 27 (1), 74–83.

Trnavac, N., Đorđević, J. (2005). *Pedagogija*. Beograd:: Naučna knjiga komerc.

Цаферовић, М. (2013), *Улога наставника у превенцији конфликта и насилног понашања ученика млађе школског узраста- ефектни примене методичких институција ненасилне комуникације*_ (неодјављена докторска дисертација). Филозофски факултет, Нови Сад.

MARIJA R. KUZMANOVIĆ

TAMARA M. DOBRIĆ

University of Priština with temporary Head-office
in Kosovska Mitrovica, Faculty of philosophy

THE ROLE OF TEACHERS IN PREVENTING THE VIOLENT BEHAVIOUR OF PUPILS IN ELEMENTARY EDUCATION

Summary

Studying bullying pupils in schools is a subject of a number of theoretical – empirical researches which is a challenge to the scholars from various scientific fields and disciplines. Within the topic „The role of the teacher in suppression of pupil`s bullying in primary school“ we have dealt with determining of a real nature of teacher`s role in suppression, identification and improvement of educational work with pupils who manifest bullying behaviour. We have also, within the frame of our research assessed attitudes of the subjects of our research (pupils and teachers,) towards the role of the teacher in identification and improvement of educational work with bully pupils. However, we do not assess only his engagement in the work with the bullies but also his organization and realization of activities with the colleagues, pedagogues and psychologists so that the efficiency of the total work with this category of pupils could be increased. Naturally, a presumption that a teacher is professionally is educated for this work is understood. During analysis of the data gained we have come to the conclusion that a great number of teachers can identify indicators of pupils bullying, and consider that their contribution to the solving such situations is recognizable as well as their readiness to cooperate with professional staff, the director and the colleagues. On the other hand, the pupils have declared that the teachers help them in solving the problem of bullying, but that they are not always open and ready for cooperation with teachers, because they think that the majority of teachers do not report bullies. Research results also indicate that the most cases of bullying are caused by the boys. The teacher has possibility to

prevent and reduce violation among pupils. But it is equally important that he has possibility to develop positive social behaviour, both in children who were victims to the school bullying and in those who are bullies. Children who are the victims to the school bullying mostly do not need a help by the professional, but rather from a responsible grown up who they can approach and tell all their problems, fears and worries, and that certainly can be – a teacher.

Keywords: school, bullying, teacher's role, primary school pupils, prevention of bullying.